

**Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΙΡΑΚ
(«ΙΡΑΚΙΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ») ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΣΤΟ ΕΘΙΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΕΝΟΠΛΗΣ ΒΙΑΣ**

Κ. Αντωνόπουλος
Επίκουρος Καθηγητής Νομικής ΔΠΘ

Εισαγωγή

Η στρατιωτική επιχείρηση *Ιρακινή Ελευθερία (Iraqi Freedom)*, την οποία εξαπέλυσαν οι Η.Π.Α. και η Μ. Βρετανία την 20η Μαρτίου 2003, με τη «συμβολική» συμμετοχή της Αυστραλίας, της Ισπανίας και της Πολωνίας, αποτελεί περίπτωση παράνομης μονομερούς χρήσης βίας. Η συγκεκριμένη προσφυγή σε ένοπλη βία ήταν παράνομη διότι δεν συνιστούσε ούτε άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, από τη στιγμή κατά την οποία ούτε οι Η.Π.Α. ούτε η Βρετανία ή κάποιος από τους συμμάχους τους ήταν στόχος ένοπλης επίθεσης εκ μέρους του Ιράκ, ούτε είχε εξουσιοδοτηθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Η κοινή Αμερικανό-Βρετανική στρατιωτική επιχείρηση δεν πληρούσε ούτε τη βασική προϋπόθεση της αμφοβητούμενης νομιμότητας άμυνας σε «επικείμενη επίθεση» (*anticipatory self-defence*), διότι δεν αποδείχθηκε, ούτε επιδιώχθηκε να αποδειχθεί, ότι ήταν επικείμενη ένοπλη επίθεση εκ μέρους του Ιράκ.

Η στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ιράκ αιτιολογήθηκε με βάση την εξουσιοδότηση της Απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας 678 (1990) της 29^{ης} Νοεμβρίου 1990¹ για τη λήψη «όλων των απαραίτητων μέτρων» για την αποβολή του Ιράκ από το Κουβέιτ και την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή. Η παραπάνω εξουσιοδότηση θεωρήθηκε ότι επιβίωσε του τερματισμού της επιχείρησης *Καταγίδα της Ερήμου* και της αποβολής του Ιράκ από το Κουβέιτ εξαιτίας της μνείας της στο προοίμιο των Αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας 687 (1991)² και 1441 (2002)³, οι οποίες αναφέρονταν στην υποχρέωση του Ιράκ να καταστρέψει όπλα μαζικής καταστροφής και πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς τα οποία διέθετε ή φέρονταν ότι διέθετε, ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας⁴. Τέτοιου είδους όπλα

1. SC Res. 678 (1990), 29 November 1990.

2. SC Res. 687 (1991), 3 April 1991.

3. SC Res. 1441 (2002), 8 November 2002.

4. Βλ. σχετικά Η.Π.Α.: Letter dated 20 March 2003 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, Doc. S/2003/351. Μ. Βρετανία: Απάντηση του Γενικού Εισαγγελέα σε επερώτηση που υποβλήθηκε στην Βουλή των Λόρδων σχετικά με τη νομική βάση για τη χρήση βίας κατά του Ιράκ, 17 Μαρτίου 2003. C.

όντως καταστράφηκαν μετά το Μάρτιο 1991 υπό την επίβλεψη της *Ειδικής Επιτροπής Επιθεωρητών των Η.Ε. (UNSCOM)*. Ωστόσο, η προβολή προσκομμάτων από τις Ιρακινές αρχές στο έργο των Επιθεωρητών και η απροθυμία συνεργασίας μαζί τους κατά την περίοδο 1991-1998, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία έντασης στις σχέσεις Ιράκ - Ο.Η.Ε. και την πεποίθηση ορισμένων κρατών - μελών του Οργανισμού ότι το Ιράκ δεν συμμορφώνονταν με τις υποχρεώσεις του σύμφωνα με την Απόφαση 687 (1991). Το Δεκέμβριο 1998, μετά από άρνηση της Ιρακινής κυβέρνησης να επιτρέψει την πρόσβαση της Επιτροπής των Επιθεωρητών σε κατοικίες του Προέδρου του Ιράκ, η Επιτροπή αποχώρησε από τη χώρα και οι Η.Π.Α. και η Βρετανία εξαπέλυσαν αεροπορικούς βομβαρδισμούς επικαλούμενες την εξουσιοδότηση της Απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας 678 (1990) για χρήση βίας⁵. Από το τέλος του 1998 έως το Νοέμβριο του 2002 δεν πραγματοποιήθηκε καμία πράξη ελέγχου του οπλοστασίου του Ιράκ στο έδαφος του από τον Ο.Η.Ε. Ένα νέο σώμα επιθεωρητών (*UNMOVIC*) απεστάλη στο έδαφος του Ιράκ με βάση την Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1441 (2002)⁶, η οποία υιοθετήθηκε ομόφωνα με πρωτοβουλία των Η.Π.Α. και της Βρετανίας, που υποστήριζαν ότι στο διάστημα των τεσσάρων ετών που μεσολάβησαν το Ιράκ απέκτησε όπλα μαζικής καταστροφής. Από τον Ιανουάριο 2003 οι δύο αυτές χώρες επιδόθηκαν σε έντονες προσπάθειες να πείσουν το Συμβούλιο Ασφαλείας ότι έπρεπε να εξουσιοδοτήσει την ανάληψη στρατιωτικής δράσης εναντίον του Ιράκ διότι το τελευταίο διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής, παρά τις περί του αντιθέτου διαπιστώσεις των Επιθεωρητών. Οι Η.Π.Α. και η Βρετανία παρουσίασαν δικά τους αποδεικτικά στοιχεία⁷, αλλά δεν έπεισαν την πλειοψηφία των μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας⁸. Παράλληλα, συγκέντρωναν στην περιοχή μεγάλες

Warbrick & D. McGoldrick (editors), *Current Developments, Public International Law, The Use of Force Against Iraq*, 52 ICLQ 811 (2003), 811-812. Έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου της 18ης Μαρτίου 2003 με τίτλο *Iraq: Legal Basis for the Use of Force*. Id. σελ. 812-814.

5. C. Antonopoulos, *The Unilateral Use of Force after the End of the Cold War*, 4 *Journal of Armed Conflict Law* 117 (1999), 152-159.

6. Η UNMOVIC συστήθηκε με βάση την Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1284 (1999) [SC Res. 1284 (1999), 17 December 1999]. Δεν πραγματοποίησε, ωστόσο, καμία επιθεώρηση μέχρι το 2002 εξαιτίας της άρνησης της Ιρακινής κυβέρνησης να δεχθεί το εν λόγω σώμα επιθεωρητών στο έδαφος του Ιράκ.

7. Στην 4701η συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 5ης Φεβρουαρίου 2003, ο Υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. κ. Collin Powell, παρουσίασε φωτογραφικό και ηχογραφημένο υλικό, που κατά την άποψη της κυβέρνησης του αποδείκνυε ότι το Ιράκ κατείχε όπλα μαζικής καταστροφής. S/PV/ 4701, 2-17. Η κυβέρνηση της Βρετανίας δημοσιοποίησε φάκελο (dossier) ο οποίος εμφάνιζε το Ιράκ να διαθέτει όπλα μαζικής καταστροφής και μάλιστα να έχει τη δυνατότητα να κάνει χρήση αυτών των όπλων εντός 45 λεπτών.

8. Στις 7 Μαρτίου 2003 οι Η.Π.Α., η Βρετανία και η Ισπανία υπέβαλλαν από κοινού στο Συμβούλιο Ασφαλείας σχέδιο απόφασης, σύμφωνα με το οποίο το Ιράκ θα παραβίαζε τις υποχρεώσεις

στρατιωτικές δυνάμεις και η κυβέρνηση των Η.Π.Α. δήλωνε ότι θα προσέφευγε σε ένοπλη βία με ή χωρίς την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η στρατιωτική δράση άρχισε την 20η Μαρτίου 2003 και ολοκληρώθηκε στο τέλος του Απριλίου 2003. Είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή της κυβέρνησης του Σαντάμ Χουσεϊν και την εγκαθίδρυση στρατιωτικής κατοχής στη χώρα, η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα και υπό το καθεστώς της οποίας επιχειρείται η πολιτική αναδιοργάνωση του Ιράκ. Επιπλέον, δεν ανακαλύφθηκαν (τουλάχιστο, όσο γράφονται αυτές οι γραμμές) όπλα μαζικής καταστροφής, ενώ τα αποδεικτικά στοιχεία που εμφανίστηκαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας διαπιστώθηκε ότι ήταν ανακριβή.

Η νομιμότητα της βάσης για την αιτιολογία της στρατιωτικής επιχείρησης κατά του Ιράκ αποτελεί το αντικείμενο άλλων συμβολών αυτού του αφιερώματος. Στη συνέχεια του κειμένου ο γράφων θα περιορισθεί στις επιπτώσεις, εάν υπάρχουν, της εν λόγω στρατιωτικής επιχείρησης στην ισχύ του εθιμικού κανόνα που απαγορεύει τη μονομερή χρήση βίας μεταξύ κρατών, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη χρήση ένοπλης βίας αποτελεί την τελευταία μιας σειράς περιπτώσεων μονομερούς προσφυγής σε ένοπλη βία κατά την τελευταία δεκαετία, που αντανακλούν μια τάση στην πρακτική των κρατών υπέρ της μονομερούς ένοπλης δράσης και εκτός των μηχανισμών συλλογικής ασφάλειας του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Ο κανόνας της μη-χρήσης βίας στο Εθιμικό Δίκαιο

Η προσφυγή σε ένοπλη βία πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν νόμιμη και αποτελούσε δικαίωμα που απέρρεε από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Το ζήτημα κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν ήταν εάν η χρήση ένοπλης βίας επιτρέπονταν από το διεθνές δίκαιο, αλλά εάν θα συνεπάγονταν την εγκαθίδρυση «εμπολέμου καταστάσεως» ή όχι μεταξύ των εμπλεκομένων κρατών⁹. Η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών δεν είχε ως αποτέλεσμα την απόλυτη απαγόρευση της προσφυγής σε ένοπλη βία αλλά την υπό όρους προσφυγή σε «πόλεμο». Η εισαγωγή μιας υποχρεωτικής διαδικασίας διευθέτησης των διαφορών στο Άρθρο 12 του Συμφώνου ΚτΕ θεωρούνταν ότι θα περιόριζε σημαντικά, εάν δεν εξάλειφε στην πράξη, την προσφυγή σε πόλεμο. Ωστόσο, όπως έδειξε η περίπτωση του *Επεισοδίου της Κέρκυρας* (1923) ο όρος «πόλεμος» στο κείμενο του Συμφώνου της ΚτΕ ερμηνεύθηκε από μεγάλη μερίδα της πρακτικής των κρατών και της θεωρίας

του σύμφωνα με την Απόφαση 1441 (2002) εάν έως τις 17 Μαρτίου 2003 δεν επεδείκνυε πλήρη συνεργασία σύμφωνα με τις υποχρεώσεις του να αποπλισθεί. Βλ. BBC News, Draft UN resolution, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2831607.stm Το εν λόγω σχέδιο απόφασης δεν τέθηκε τελικά σε ψηφοφορία.

9. C. Antonopoulos, *The Unilateral Use of Force by States in International Law*, 1997, σελ. 4-10.

ως «εμπόλεμη κατάσταση»¹⁰. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι πράξεις ένοπλης βίας οι οποίες δεν καλύπτονταν από επίσημη κήρυξη πολέμου, όπως ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας από το Ιταλικό ναυτικό, δεν απαγορεύονταν από το Σύμφωνο ΚτΕ. Η θέση αυτή δεν έγινε οικουμενικά αποδεκτή¹¹. Έριξε, όμως, μία βαριά σκιά αμφισβήτησης στην έκταση του ρυθμιστικού πεδίου του Συμφώνου ΚτΕ στο ζήτημα του περιορισμού της χρήσης ένοπλης βίας.

Το καθοριστικό σημείο της αφετηρίας διαμόρφωσης εθιμικού κανόνα που να απαγορεύει την μονομερή προσφυγή σε ένοπλη βία αποτελεί το Σύμφωνο των Παρισίων (Σύμφωνο Kellogg - Briand) του 1928¹². Η πολυμερής αυτή συνθήκη προβλέπει την αποκήρυξη του πολέμου ως μέσου άσκησης κρατικής πολιτικής και την υποχρεωτική ειρηνική επίλυση των διεθνών διαφορών¹³. Επίσης όλα τα συμβαλλόμενα μέρη αποδέχθηκαν την διακήρυξη του Υπουργού Εξωτερικών των Η.Π.Α. Kellogg, ότι η άσκηση του δικαιώματος άμυνας δεν απαγορεύονταν από το Σύμφωνο των Παρισίων¹⁴. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930, η χρήση βίας της Ιαπωνίας κατά της Κίνας (1931-32, 1937), της Ιταλίας κατά της Αβησσυνίας (1935-36), η ενσωμάτωση της Αυστρίας στη Γερμανία (1938), η ενσωμάτωση της Αλβανίας στην Ιταλία (1939) και η επίθεση της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. κατά της Φιλανδίας (1939) αξιολογήθηκαν νομικά με βάση το Σύμφωνο των Παρισίων. Σε όλες τις περιπτώσεις διαπιστώθηκε ο παράνομος χαρακτήρας των παραπάνω βίαιων ενεργειών είτε ομόφωνα είτε από μεγάλο μέρος της πρακτικής των κρατών. Η σύναψη του Συμφώνου των Παρισίων είχε σαν αποτέλεσμα την προοδευτική εγκατάλειψη της στενής ερμηνείας του όρου «πόλεμος» στο Σύμφωνο ΚτΕ ως «εμπόλεμης κατάστασης» και την αποδοχή της απόλυτης απαγόρευσης της προσφυγής σε ένοπλη βία ως αποτέλεσμα της συνδυαστικής λειτουργίας των δύο κείμενων. Έτσι, το Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο της Νυρεμβέργης συμπέρανε ότι το Σύμφωνο των Παρισίων είχε ως συνέπεια την απαγόρευση της μονομερούς χρήσης ένοπλης βίας¹⁵. Η πρακτική των κρατών κατά την περίοδο 1928-1945 δείχνει επίσης ότι το εθιμικό δίκαιο είχε εξελιχθεί με το ίδιο περιεχόμενο και βρήκε τη συμβατική του έκφραση στο Άρθρο 2 (4) Χάρτη του Ο.Η.Ε.: *Όλα τα κράτη θα απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής*

10. *H. Waldock, The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*, 81 R.C.A.D.I. 455 (1952 II), 473-474.

11. *Ch. De Visscher, L'Interprétation du Pacte au lendemain du Differend Italo-Grec*, 5 *Révue de Droit et de Législation Comparé*, 3rd series, 377 (1924), 382 επ. *N. Politis, Les Représailles Armées entre les Membres de la Société des Nations*, 31 RGDIP 5 (1924).

12. 94 L.N.T.S. 57.

13. Άρθρα I & II.

14. *Antonopoulos*, ο.π. 193.

15. *International Military Tribunal (Nuremberg), Judgment*, October 1, 1946, 41 AJIL 172 (1947), 217-219.

ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας άλλου κράτους ή κατά τρόπο που δεν συνάδει με το αντικείμενο και τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών. Ο παραπάνω κανόνας επιδέχεται μόνον δύο εξαιρέσεις για τις οποίες δεν υφίσταται καμία αμφισβήτηση στην πρακτική των κρατών και με βάση τις οποίες επιτρέπεται και είναι νόμιμη η προσφυγή σε ένοπλη βία, πρώτο, σε άσκηση του δικαιώματος της ατομικής ή συλλογικής άμυνας¹⁶ και, δεύτερο, μετά από εντολή ή εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με τα κεφάλαια VII και VIII του Χάρτη.

Ο κανόνας της απαγόρευσης της χρήσης ένοπλης βίας μεταξύ κρατών ως κανόνας εθιμικού δικαίου επιβεβαιώθηκε από το Διεθνές Δικαστήριο των Η.Ε. στην υπόθεση *Νικαράγουα κατά Η.Π.Α. (Ουσία)* στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι είχε χαρακτήρα κανόνα αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*)¹⁷. Το Δικαστήριο τόνισε επίσης την κεντρική θέση που κατέχει ο κανόνας στο διεθνές δίκαιο στη Γνωμοδότησή του στην υπόθεση της *Νομιμότητας της Απειλής ή Χρήσης Πυρηνικών Όπλων*¹⁸ και στην υπόθεση *Νομιμότητας Χρήσης Βίας (Προσωρινά Μέτρα)*¹⁹. Η συνεχιζόμενη ισχύς του κανόνα μη-χρήσης βίας επιβεβαιώνεται επίσης στην πρακτική των κρατών. Όπως διαπίστωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Νικαράγουα κατά Η.Π.Α. (Ουσία)* όλα τα κράτη τα οποία κατά καιρούς προσέφυγαν σε ένοπλη βία το έπραξαν επικαλούμενα μια από τις εξαιρέσεις του κανόνα, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνει την ύπαρξη του κανόνα στο εθιμικό δίκαιο²⁰. Η συγκεκριμένη διαπίστωση του Δικαστηρίου φανερώνει ότι μετά το 1945 οποιοδήποτε κράτος αποφασίσει την προσφυγή σε ένοπλη βία είναι αναγκάζεται να αιτιολογήσει νομικά την απόφασή του. Επιπλέον, στην ίδια υπόθεση το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομιμότητα μιας συγκεκριμένης χρήσης ένοπλης βίας αξιολογείται με βάση μόνον την αιτιολογία, την οποία προβάλλει το κράτος και δεν επιτρέπεται να αποδίδεται σ' αυτό αιτιολογία την οποία δεν επικαλέσθηκε²¹.

16. Άρθρο 51 Χάρτη Ο.Η.Ε. και Υπόθεση Νικαράγουα κατά Η.Π.Α. (Ουσία).

17. Case concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. U.S.A.) (Merits), ICJ Rep. 1986, 14, 100-101, § 190.

18. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, ICJ General List No. 95, § 41.

19. Legality of the Use of Force (Provisional Measures), ICJ Rep. 1999, 38 ILM 950.

20. ICJ Rep. 1986, 14, 98 § 186.

21. Id. 108-109, 134, §§ 207, 266. Το Δικαστήριο εξέφρασε αυτή την άποψη με αφορμή το ζήτημα εάν είχε δημιουργηθεί μέσω της εξέλιξης του διεθνούς δικαίου ένα νέο, νόμιμο δικαίωμα στρατιωτικής επέμβασης υπέρ της αντιπολίτευσης που διεξήγαγε ένοπλο αγώνα κατά της κυβέρνησης ενός κράτους. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι οι Η.Π.Α. δεν επικαλέσθηκαν τέτοιο δικαίωμα, αλλά στηρίχθηκαν στην έννοια της συλλογικής άμυνας. Βλ. σχετικά *Ch. Gray, International Law and the Use of Force*, 2nd edition, Oxford 2004, 22-23. *D. Kritsiotis, Arguments of Mass Confusion*, 15 EJIL 233 (2004).

Από το άλλο μέρος, η πληθώρα των περιπτώσεων χρήσης ένοπλης βίας μετά το 1945 αποκαλύπτει την τάση στην πρακτική των κρατών της επίκλησης εξαιρέσεων του κανόνα, όχι μόνον αυτών που γίνονται οικουμενικά αποδεκτές, αλλά και άλλων, επίκληση των οποίων γινόταν πριν από την εισαγωγή του Χάρτη Ο.Η.Ε. και την ίδρυση της ΚτΕ, ή εξαιρέσεων που διατυπώνονταν σε έργα συγγραφέων, κυρίως του 19^{ου} και των αρχών του 20ου αιώνα, ή εξαιρέσεων που εδράζονται είτε στην στενή ερμηνεία του απαγορευτικού κανόνα είτε στην χρονική διάρκεια μιας εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας για τη λήψη στρατιωτικών μέτρων²². Ενώ κατά την περίοδο της ΚτΕ το ίδιο το καταστατικό αυτού του οργανισμού προσέφερε το νομικό κενό για την «τεχνικά» νόμιμη προσφυγή σε ένοπλη βία, στην περίπτωση του απόλυτα απαγορευτικού κανόνα του Χάρτη του Ο.Η.Ε. η πρακτική των κρατών φανερώνει ότι είναι το πεδίο των εξαιρέσεων του κανόνα (είτε υφιστάμενων και αντικειμενικά αποδεκτών είτε φερόμενων ως υφιστάμενων και αμφισβητούμενων) που αποτελεί το σημείο αναφοράς για τη νομιμότητα της προσφυγής σε ένοπλη βία.

Οι βάσεις για νόμιμη προσφυγή σε ένοπλη βία τις οποίες επικαλέσθηκαν τα κράτη μετά το 1945 είναι:

1) Η στενή ερμηνεία του Άρθρου 2 (4) του Χάρτη, και πιο συγκεκριμένα της φράσης «κατά της εδαφικής ακεραιότητας και πολιτικής ανεξαρτησίας». Σύμφωνα με αυτή είναι επιτρεπτή η χρήση ένοπλης βίας από τη στιγμή που δεν αποσκοπεί στην προσάρτηση εδάφους ή την ανατροπή της κυβέρνησης ενός κράτους. Την ερμηνεία αυτή προέβαλε η Βρετανία στην υπόθεση του *Στενού της Κέρκυρας* για να αιτιολογήσει την είσοδο Βρετανικών ναρκαλιευτικών στην αιγιαλίτιδα ζώνη της Αλβανίας χωρίς τη συναίνεση της τελευταίας για τη περισυλλογή των ναρκών στις οποίες προσέκρουσαν Βρετανικά πολεμικά πλοία (*Επιχείρηση Retail*)²³. Επίσης, η κυβέρνηση του Βελγίου προέβαλε το ίδιο επιχείρημα για να αιτιολογήσει τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της στρατιωτικής επιχείρησης (από κοινού με άλλα μέλη του ΝΑΤΟ) στο Κόσοβο το 1999²⁴. Το Δικαστήριο στην υπόθεση του *Στενού της*

22. Στην Υπόθεση Νικαράγουα κατά Η.Π.Α. (Ουσία) το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο Χάρτης του Ο.Η.Ε. δεν καλύπτει το σύνολο των ρυθμίσεων σχετικά με τη χρήση ένοπλης βίας στις διεθνείς σχέσεις. ICJ Rep. 1986, 14, § 176. Ωστόσο, στην πρακτική των κρατών δεν συναντούμε περιπτώσεις επίκλησης νέων εξαιρέσεων, αλλά εμμονή σε επίκληση «παραδοσιακών» δικαιωμάτων για νόμιμη προσφυγή σε ένοπλη βία, με αυτό της άμυνας να κατέχει κυρίαρχη θέση. Ακόμη και στην περίπτωση της στρατιωτικής επιχείρησης του ΝΑΤΟ στο Κόσοβο (1999), όπου ένας αριθμός κρατών υποστήριξε την ανάγκη του επιτρεπτού της ανθρωπιστικής επέμβασης ως βάσης για νόμιμη προσφυγή σε ένοπλη βία, η ταυτόχρονη επίκληση της ύπαρξης εξουσιοδότησης από το Συμβούλιο Ασφαλείας με βάση το Κεφάλαιο VII του Χάρτη συνιστά αναδίπλωση σε «παραδοσιακή» εξαίρεση του κανόνα μη-χρήσης βίας. Βλ. *Gray*, ο.π. 22.

23. *Corfu Channel Case*, ICJ Pleadings 1950, vol. iii, 296.

24. *Legality of the Use of Force (Provisional Measures)*, Public Sitting of 10 May 1999, CR 99/

Κέρκυρας²⁵ απέρριψε την παραπάνω ερμηνεία του Άρθρου 2 (4) και επανέλαβε τη θέση του στην υπόθεση *Νικαράγουα κατά Η.Π.Α.*²⁶. Σύμφωνα με το Δικαστήριο αυτό το οποίο προσβάλλεται στη περίπτωση της χρήσης ένοπλης βίας είναι η εδαφική κυριαρχία του κράτους, χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε εδαφική μεταβολή.

2) Η ευρεία ερμηνεία της αναγκαιότητας της επίκλησης του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, η οποία εκφράζεται από τις έννοιες της *άμυνας σε επικείμενη επίθεση* (*anticipatory self-defence*) και του *προληπτικού κτυπήματος* (*preemptive strike*). Και οι δύο έννοιες αποτελούν απόκλιση από το προαπαιτούμενο της ένοπλης επίθεσης που προβλέπει το Άρθρο 51 του Χάρτη ως λόγου ενεργοποίησης της άσκησης του δικαιώματος άμυνας και εδράζονται σε πρακτική του 19^{ου} αιώνα (*Επεισόδιο Caroline*). Η άμυνα σε επικείμενη επίθεση βρίσκει υποστήριξη στο έργο επιφανών διεθνολόγων²⁷ και στην πρακτική ορισμένων κρατών και θεωρείται ότι διατηρήθηκε στην ζωή ως προϊσχύον εθιμικό δίκαιο μετά τη σύναψη του Χάρτη εξαιτίας της φράσης «*φυσικό δικαίωμα*» (*inherent right*) στο Άρθρο 51 του Χάρτη. Υποστηρίζεται, ότι εάν μία επίθεση είναι *επικείμενη* (*imminent*), δηλαδή ένα βήμα πριν εκδηλωθεί, τότε το κράτος - στόχος δεν απαιτείται να αναμένει την εκδήλωσή της για να αμυνθεί. Παρά την ελκυστικότητα της η άμυνα σε επικείμενη επίθεση δεν φαίνεται να γίνεται γενικά δεκτή στην θεωρία και την πρακτική των κρατών, εξαιτίας της γενικευμένης αντίθεσης που προκαλεί η επίκλησή της. Η απροθυμία των κρατών που την επικαλέστηκαν να παρουσιάσουν πειστικές αποδείξεις περί του επικείμενου χαρακτήρα μιας επίθεσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η άμυνα σε επικείμενη επίθεση αποτελεί μάλλον ένα πρόσχημα προστασίας της γενικότερης ασφάλειας του κράτους σε ένα εχθρικό πολιτικό - στρατιωτικό περιβάλλον. Επιπλέον, η άμυνα σε επικείμενη επίθεση καθιστά άνευ περιεχομένου την προϋπόθεση της αναλογικότητας της άμυνας²⁸. Η έννοια του προληπτικού κτυπήματος, από την άλλη πλευρά, αποτελεί μία εκφυλιστική εξέλιξη της άμυνας σε επικείμενη επίθεση και υπονοεί το δικαίωμα χρήσης βίας κατά ενός κράτους το οποίο είναι πιθανό στο μέλλον να απειλήσει την ασφάλεια του κράτους που προσφεύγει σε ένοπλη βία. Το προληπτικό χτύπημα δεν βρίσκει υποστήριξη ούτε στη θεωρία ούτε στην πρακτική των κρατών²⁹.

15, www.icj-cij.org tabs. 1-13, tab. 10.

25. *Corfu Channel Case (Merits)*, ICJ Rep. 1949, 4, 35.

26. ICJ Rep. 1986, 14, σελ. 111, 128, §§ 212, 251.

27. *Waldock*, 81 R.C.A.D.I. 455 (1952 II), 497-498. *D.W. Bowett*, *Self-Defence in International Law*, 1958, 188-189. *R. Higgins*, *Problems and Process. International Law and How We Use It*, 1995, 242-243.

28. *I. Brownlie*, *International Law and the Use of Force by States*, 1963, 259, 261-262.

29. Η καταστροφή του πυρηνικού αντιδραστήρα του Ιράκ (OSIRAK) από την Ισραηλινή αεροπορία την 7η Ιουνίου 1981 καταδικάστηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας και το σύνολο της

3) Η επίκληση του δικαιώματος της συλλογικής άμυνας για κάθε περίπτωση χρήσης ένοπλης βίας ή για την διασφάλιση της ακεραιότητας πολιτικό - στρατιωτικών συνασπισμών. Το Διεθνές Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση *Νικαράγουα κατά Η.Π.Α.* ότι η επίκληση της συλλογικής άμυνας ήταν νόμιμη μόνον σε περιπτώσεις ένοπλης επίθεσης, δηλαδή χρήσης βίας ιδιαίτερης σοβαρότητας λόγω της έντασης και των αποτελεσμάτων της³⁰. Στις περιπτώσεις χρήσης βίας μικρής έντασης και συνεπειών (π.χ. ένα μεθοριακό επεισόδιο) επιτρέπεται μόνον η ατομική λήψη αμυντικών μέτρων, τα οποία το Δικαστήριο προσδιόρισε με τον γενικό όρο *αντίμετρα ανάλογα με άμυνα*³¹. Επιπλέον, η πρακτική της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου (οι στρατιωτικές επεμβάσεις στην Ουγγαρία το 1956 και την Τσεχοσλοβακία το 1968) αποτελεί παράδειγμα της καταχρηστικής επίκλησης του δικαιώματος της συλλογικής άμυνας για τη διατήρηση της συνοχής του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας.

4) Η επίκληση του δικαιώματος άμυνας ως βάση για στρατιωτική επέμβαση για την προστασία της ζωής των πολιτών ενός κράτους στο εξωτερικό³². Η εν λόγω αιτιολογία για χρήση βίας είναι αμφίβολης νομιμότητας εξαιτίας της γενικευμένης και συνεπούς αντίδρασης στην πρακτική των κρατών³³.

5) Το δόγμα της *ανθρωπιστικής επέμβασης*, δηλαδή, της χρήσης βίας για την προστασία των πολιτών ενός άλλου κράτους των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα (ιδιαίτερα το δικαίωμα στη ζωή) παραβιάζονται από τη κυβέρνηση του κράτους. Έως το 1999 η έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης υποστηρίζονταν μόνον από ένα αριθμό συγγραφέων³⁴. Η στρατιωτική επιχείρηση του ΝΑΤΟ στο Κόσσοβο το 1999 αποτελεί την πρώτη περίπτωση επίκλησης της έννοιας στην πρακτική των

διεθνούς κοινότητας ως παράνομη χρήση ένοπλης βίας. Το δόγμα του «προληπτικού κτυπήματος» φαίνεται ότι υποστηρίζουν οι Η.Π.Α. στην πρόσφατη έκθεση της κυβέρνησης των Η.Π.Α. προς το Κογκρέσο με τίτλο «Η Εθνική Ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών» της 17ης Σεπτεμβρίου 2002. Contemporary Practice of the United States Relating to International Law, 97 AJIL 179 (2003), 203-204. Η εν λόγω θέση των Η.Π.Α. απετέλεσε αντικείμενο κριτικής. Βλ. *R.N. Gardner*, Neither Bush Nor the "Jurisprudes", 97 AJIL 585 (2003), 588. *M. Sapiro*, Iraq: The Shifting Sands of Pre-emptive Self-Defense, 97 AJIL 599 (2003). *J. E. Stromseth*, Law and Force after Iraq: A Transitional Moment, 97 AJIL 628 (2003), 638.

30. ICJ Rep. 1986, 14, σελ. 103-105, 110, §§ 195, 199, 211.

31. ICJ Rep. 1986, 14, σελ. 110, 127, §§ 211, 249.

32. Βλ. *Waldock*, 81 R.C.A.D.I. 455 (1952 II), 467. *Bowett*, The Use of Force for the Protection of Nationals Abroad, στο *A. Cassese* (ed.) *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, 1986, 39, σελ. 40, 43.

33. *Antonopoulos*, The Unilateral Use of Force, ο.π. σελ. 440-451.

34. Βλ. ενδεικτικά *H. Lauterpacht*, An International Bill of Rights, 1945, 120. *F. Tesón*, Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality, 1988. *R. Lillich*, Forcible Self - Help by States to Protect Human Rights, 53 Iowa LR 325 (1967).

κρατών. Υπήρξε αφενός σημαντική αντίδραση τρίτων κρατών³⁵ στην συγκεκριμένη αιτιολογία και αφετέρου ορισμένα από τα κράτη που έλαβαν μέρος σ' αυτήν θεώρησαν ότι οι περιστάσεις την καθιστούσαν μοναδική εξαιρετική περίπτωση η οποία δεν είχε τη θέση προηγούμενου ως πρακτική των κρατών που οδηγεί στην δημιουργία εθίμου³⁶. Κατά συνέπεια, και η ανθρωπιστική επέμβαση είναι αμφίβολο εάν αποτελεί νόμιμη εξαίρεση στον απαγορευτικό κανόνα της χρήσης βίας σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο³⁷.

6) Η λεγόμενη *σιωπηρή εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας* για τη χρήση ένοπλης βίας. Πρόκειται για την πλέον πρόσφατη χρονικά επικαλούμενη εξαίρεση στον κανόνα του Άρθρου 2 (4) του Χάρτη³⁸. Το περιεχόμενό της συνίσταται στην συνεχιζόμενη ισχύ μιας εξουσιοδότησης για τη χρήση ένοπλης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας με βάση το Κεφάλαιο VII του Χάρτη, η οποία ενεργοποιείται μονομερώς από τα κράτη - μέλη του Ο.Η.Ε. χωρίς την ανάγκη ανανέωσης της από το ίδιο το Συμβούλιο με νέα απόφαση. Η παραπάνω αιτιολογία προβλήθηκε για την θέσπιση των δύο ζωνών απαγόρευσης πτήσεων πάνω από το βόρειο και νότιο Ιράκ, τον βομβαρδισμό του Ιράκ το 1998, την στρατιωτική επιχείρηση του ΝΑΤΟ στο Κόσοβο το 1999 και την στρατιωτική επιχείρηση των Η.Π.Α. και της Βρετανίας κατά του Ιράκ της 20ης Μαρτίου 2003. Η σιωπηρή εξουσιοδότηση αποτελεί διαστρεβλωτική ερμηνεία των διατάξεων περί συλλογικής ασφάλειας του Χάρτη του Ο.Η.Ε. η οποία έχει συναντήσει την γενικευμένη, ομοιόμορφη και συνεπή αντίθεση της συντριπτικής πλειοψηφίας των κρατών. Ακόμη, όπως στην περίπτωση της ανθρωπιστικής επέμβασης, τα ίδια τα κράτη που εξαπέλυσαν τη στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ιράκ φαίνεται να θεωρούν την κατάσταση που δημιουργήθηκε στις σχέσεις Ιράκ - Ο.Η.Ε. κατά την 12ετή περίοδο των κυρώσεων για τη συμμόρφωση του Ιράκ με την Απόφαση 687 (1991) ως «ιδιάζουσα περίπτωση». Η άποψη αυτή υπονοεί ότι η συγκεκριμένη στρατιωτική δράση με βάση την συγκεκριμένη αιτιολογία δεν θα πρέπει να θεωρείται ως προηγούμενο στην πρακτική των κρατών το οποίο να οδηγεί στην δημιουργία εθίμου.

7) Η προσφυγή σε ένοπλη βία περιφερειακών οργανισμών χωρίς προηγούμενη

35. C. Antonopoulos, *The NATO Military Action against the Federal Republic of Yugoslavia (Kosovo) and the International Law on the Use of Force*, 52 RHDI 411 (1999).

36. B. Simma, *NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*, 10 EJIL 1 (1999), 12-13.

37. I. Brownlie & C. J. Apperley, *Kosovo Crisis Inquiry: Memorandum on the International Law Aspects*, 50 ICLQ 878 (2000), 858-910. Παράβαλε όμως, V. Lowe, *International Issues Arising in the Kosovo Crisis*, 50 ICLQ 934 (2000), 939. Επίσης, βλ. τις συμβολές των L. Henkin, R. Wedgwood, J. I. Charney, C. Chinkin, R. A. Falk, Th. Franck, W. Michael Reisman, στο *Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention*, 93 AJIL 824 (1999).

38. Βλ. γενικά A.-A. Σισιλιάνος, *Η Εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για Χρήση Βίας*, 2003, 214 επ.

εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας. Η δράση του ECOWAS στην Λιβερία το 1992 και στη Σιέρα Λεόνε το 1997 και η δράση του NATO στο Κόσοβο εντάσσονται σ' αυτή την περίπτωση. Στην περίπτωση του ECOWAS υπήρξε εκ των υστέρων εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, μία εξέλιξη η οποία δεν είναι ικανοποιητική, αλλά η οποία νομιμοποίησε χρήση ένοπλης βίας που αιτιολογήθηκε από τον συγκεκριμένο περιφερειακό οργανισμό ως άσκηση του δικαιώματος άμυνας των μελών περιφερειακής ειρηνευτικής δύναμης (ECOMOG) η παρουσία της οποίας στα παραπάνω κράτη δεν απαιτούσε έγκριση του Συμβουλίου³⁹. Η δράση του NATO αιτιολογήθηκε με βάση τη φερόμενη σιωπηρή εξουσιοδότηση για χρήση βίας των Αποφάσεων 1199 (1998) και 1203 (1998)⁴⁰.

8) Η στρατιωτική δράση μετά από *πρόσκληση της νόμιμης κυβέρνησης* ενός κράτους. Στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου ένας αριθμός στρατιωτικών επεμβάσεων αιτιολογήθηκαν με βάση τη προηγούμενη συναίνεση του κράτους στο έδαφος του οποίου έλαβαν χώρα⁴¹. Ενώ κατ' αρχή η εν λόγω αιτιολογία είναι δεκτή στο εθιμικό δίκαιο, σε σημαντικό αριθμό περιπτώσεων η συναίνεση προήλθε είτε από κυβέρνηση που εγκαταστάθηκε από το κράτος που πραγματοποίησε την επέμβαση (π.χ. η Σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν, 1979) είτε από πρόσωπο που δεν νομιμοποιούνταν να απευθύνει την πρόσκληση (π.χ. η επέμβαση των Η.Π.Α. στη Γρενάδα, 1983) ή ενώ το κράτος στο οποίο έγινε η επέμβαση ήταν σε κατάσταση εμφυλίου πολέμου με αποτέλεσμα η κυβέρνηση να μην έχει τον αποτελεσματικό έλεγχο του εδάφους (π.χ. η επέμβαση της Αιγύπτου στην Υεμένη, 1962). Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου υπήρξαν ελάχιστες περιπτώσεις επίκλησης αυτής της εξαίρεσης, όλες από τις οποίες πληρούσαν τις νόμιμες προϋποθέσεις επίκλησης.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η επίκληση εξαιρέσεων στον κανόνα που απαγορεύει τη μονομερή χρήση ένοπλης βίας μεταξύ κρατών αποτελεί κατ' αρχήν απόδειξη της συνεχιζόμενης ισχύος του στο εθιμικό δίκαιο. Ωστόσο, η συζήτηση δεν πρέπει να τελειώσει εδώ. Χρειάζεται επιπλέον να αξιολογηθεί η νομιμότητα της επίκλησης αυτών των εξαιρέσεων, διότι διαφορετικά ο πολλαπλασιασμός των νομικών βάσεων για νόμιμη προσφυγή σε ένοπλη βία θα καταστήσει τον απαγορευτικό κανόνα ανενεργό στην πράξη. Η αξιολόγηση της νομιμότητας της επίκλησης μιας εξαίρεσης ή φερόμενης ως εξαίρεσης πρέπει να περιλαμβάνει την συνδρομή των προϋποθέσεων άσκησης της (εάν πρόκειται για υφιστάμενη εξαίρεση, όπως το δικαίωμα άμυνας) ή αυτή καθεαυτή την ύπαρξή της ως εξαίρεσης. Στην πρώτη περίπτωση η διαπίστωση της μη-συνδρομής των προϋποθέσεων καθιστά την χρήση βίας παράνομη. Στη δεύτερη περίπτωση η χρήση

39. Παράβαλε Antonopoulos, 52 RHDI 411 (1999), 432-435.

40. Σισλιάνος, ο.π. 230 επ.

41. Βλ. γενικά C. Gray, International Law and the Use of Force, 2nd edition Oxford 2004, Chapter 3.

ένοπλης βίας το ζήτημα είναι εάν υφίσταται η επικαλούμενη εξαίρεση και εάν αυτό δεν συμβαίνει τότε η χρήση ένοπλης βίας είναι παράνομη. Η αξιολόγηση της νομιμότητας γίνεται είτε από κάποιο διεθνές δικαστήριο, αλλά κυρίως από τα κράτη διότι η αρμοδιότητα των διεθνών δικαστηρίων είναι δοτή και βασίζεται στη συναίνεση των κρατών. Είναι οι περιπτώσεις εξαιρέσεων των οποίων η ύπαρξη δεν θεμελιώνεται στον Χάρτη αλλά φέρονται να υφίστανται στο εθιμικό δίκαιο ή προβλέπονται κατ' αρχή στον Χάρτη αλλά διευρύνονται με δημιουργική ερμηνεία του, ώστε να παρέχουν δικαίωμα μονομερούς προσφυγής σε ένοπλη βία, που θέτουν το ζήτημα της αξιολόγησης του εθιμικού δικαίου. Με εξαίρεση την άμυνα σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης, την ρητή εξουσιοδότηση της χρήσης βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας και την πρόσκληση αποστολής στρατιωτικών δυνάμεων από την κυβέρνηση ενός κράτους, όλες οι υπόλοιπες επικαλούμενες εξαιρέσεις καθιστούν αναγκαία την εξέταση της εξέλιξης του εθιμικού δικαίου ως προϋπόθεσης για τη νομιμότητά τους.

Για να διαπιστωθεί η ύπαρξη μιας νέας εξαίρεσης του κανόνα που απαγορεύει τη χρήση ένοπλης βίας πρέπει να εξετασθούν δύο ζητήματα. Πρώτο, η πρακτική του κράτους ή των κρατών που την επικαλούνται και, δεύτερο, η στάση των υπολοίπων κρατών. Παρά το γεγονός ότι μία γενικευμένη, ομοιόμορφη και συνεπής πρακτική οδηγεί στην δημιουργία εθίμου χωρίς να απαιτείται η ιδιαίτερη απόδειξη της *opinio juris*, αυτό φαίνεται να αφορά περιπτώσεις δημιουργίας νέων κανόνων εθιμικού δικαίου μέσω καινοφανούς πρακτικής. Πράγματι, είναι απίθανο όταν εγκαινιάζεται μία νέα πρακτική το κράτος ή τα κράτη που την ακολουθούν να έχουν οποιαδήποτε πεποίθηση ότι η συγκεκριμένη πρακτική είναι ήδη σύμφωνη με το δίκαιο⁴². Ωστόσο, η πρακτική που συνιστά απόκλιση από ένα υφιστάμενο κανόνα δικαίου, ο οποίος εισάγει αποχή από συγκεκριμένη μέθοδο δράσης (χρήση βίας), αποσκοπεί είτε στην αντικατάσταση του κανόνα δικαίου είτε στην διατήρησή του δια της εισαγωγής νέων εξαιρέσεων ή της διεύρυνσης ήδη υφιστάμενων εξαιρέσεων. Για να διαπιστωθεί ποιο από τα δύο συμβαίνει είναι απαραίτητη η απόδειξη της *opinio juris*, η οποία θα αναζητηθεί στην αιτιολογία που προβάλλεται για την προσφυγή σε ένοπλη βία.

Στην περίπτωση της χρήσης ένοπλης βίας γίνεται φανερό ότι η πρακτική των κρατών δεν αποσκοπεί στην δημιουργία ενός νέου κανόνα εθιμικού δικαίου που να καταργεί την απαγόρευση της χρήσης ένοπλης βίας από τα κράτη, αλλά γίνεται επίκληση εξαιρέσεων του κανόνα. Με εξαίρεση την ανθρωπιστική επέμβαση, σε όλες τις άλλες περιπτώσεις γίνεται αναγωγή σε ήδη υφιστάμενες εξαιρέσεις. Έτσι, η ένοπλη προστασία των πολιτών ενός κράτους στο εξωτερικό έχει αναχθεί στο δικαίωμα άμυνας, ενώ η σιωπηρή εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας εδράζεται στις αρμοδιότητες αυτού του οργάνου δυνάμει του Κεφαλαίου VII του

42. Βλ. Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law, International Law Association, Report of the 69th Conference, London 2000, 713, 744.

Χάρτη. Επομένως, αυτό που μένει να αποδειχθεί είναι εάν μία νέα εξαίρεση έχει εισαχθεί ή η υφιστάμενη εξαίρεση έχει διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει το περιεχόμενο που της αποδίδεται. Στο σημείο αυτό η στάση των υπολοίπων κρατών είναι σημαντική. Η γενικευμένη, ομοιόμορφη και συνεπής αντίδραση τρίτων κρατών εμποδίζει είτε την εισαγωγή νέας είτε την διεύρυνση της υπάρχουσας εξαίρεσης και καθιστά αυτομάτως παραβίαση του δικαίου τη χρήση βίας με επίκλησή της⁴³. Μόνον η αποδοχή της προτεινόμενης διεύρυνσης μιας εξαίρεσης στον κανόνα μη-χρήσης βίας, είτε ακολουθώντας την ίδια πρακτική και αιτιολογία είτε επιδοκιμάζοντας την προσφερόμενη αιτιολογία ή σιωπώντας συστηματικά σε ανάλογες περιπτώσεις πρακτικής θα οδηγούσε σε μεταβολή του δικαίου και κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί στην περίπτωση των εξαιρέσεων του κανόνα μη-χρήσης βίας.

Εξάλλου, το ίδιο το κράτος που εγκαινιάζει μία πρακτική διεύρυνσης των εξαιρέσεων του απαγορευτικού κανόνα πρέπει να αποδεχθεί ότι αυτή η πρακτική του θα οδηγήσει στην προβλέψιμη επανάληψη της στο μέλλον και από τα υπόλοιπα μέλη της διεθνούς κοινότητας. Η περίπτωση της ανθρωπιστικής επέμβασης στο Κόσοβο και της στρατιωτικής δράσης κατά του Ιράκ το Μάρτιο 2003 είναι ενδεικτικές. Και στις δύο περιπτώσεις εκφράστηκε η άποψη από τα κράτη που χρησιμοποίησαν βία, ότι επρόκειτο για «ιδιόζουσες» ή «μοναδικές» περιπτώσεις, οι οποίες δεν ήταν βέβαιο ότι αποτελούσαν πρακτική που ήταν δυνατό να οδηγήσει στη δημιουργία εθίμου⁴⁴. Κατά συνέπεια, εάν τα ίδια τα κράτη τα οποία προβαίνουν σε μία πρακτική δεν αναγνωρίζουν αυτή ως συστατικό στοιχείο της διαδικασίας παραγωγής κανόνων εθιμικού δικαίου, τότε είναι αμφίβολο εάν θα δημιουργηθεί κανόνας εθιμικού δικαίου. Συνεπώς, το λογικό συμπέρασμα είναι ότι τέτοιου είδους πρακτική χρήσης βίας αποτελεί βασικά παραβίαση του απαγορευτικού κανόνα. Υποστηρίζεται, ωστόσο, η άποψη ότι η χρήση βίας σ' αυτή την περίπτωση είναι μεν παράνομη (*unlawful*), αλλά στις συγκεκριμένες περιστάσεις «νομιμοποιημένη» και «θεμιτή» (*legitimate*). Επιπλέον, αναμένεται από την διεθνή κοινότητα να κάνει ανεκτή την παραβίαση λόγω της ύπαρξης των ιδιαίτερων περιστάσεων, οι οποίες μειώνουν τη σοβαρότητα της παραβίασης λειτουργώντας ως «ελαφρυντικές περιστάσεις». Παράλληλα, επισημαίνεται ότι η

43. Id. 738.

44. Σχετικά με το Κόσοβο βλ. παραπάνω υποσημ. 36. Όσο αφορά τη στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ιράκ του Μαρτίου 2003, βλ. *W. H. Taft IV & T. F. Bucwald, Preemption, Iraq and International Law*, 97 AJIL 557 (2003). Είναι σημαντικό ότι οι συγγραφείς (αντίστοιχα, ο προϊστάμενος και ο αναπληρωτής της νομικής υπηρεσίας του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών) υποστηρίζουν ότι η στρατιωτική δράση του Μαρτίου 2003 αποτελεί ένα επεισόδιο μιας ευρύτερης κρίσης η οποία άρχισε το 1990 με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και η οποία αποτελούσε αντικείμενο δράσης του Συμβουλίου Ασφαλείας με βάση το Κεφάλαιο VII επί 13 συνεχή έτη. Η άποψη αυτή φαίνεται να υποκρύπτει την προσπάθεια να χαρακτηριστεί η περίπτωση του Ιράκ ως «ιδιαιτέρη».

ισχύς του απαγορευτικού κανόνα για τη χρήση ένοπλης βίας δεν θίγεται⁴⁵.

Η παραπάνω θέση είναι προβληματική διότι εισάγει τη δυνατότητα της ομολογούμενης παραβίασης του δικαίου αποφεύγοντας συγχρόνως την διεθνή ευθύνη ως συνέπεια αυτής της παραβίασης. Ακόμη, καθιστά άνευ σημασίας οποιαδήποτε συζήτηση της εισαγωγής και επίκλησης εξαιρέσεων στον απαγορευτικό κανόνα χρήσης βίας ως προβλέψιμων και γενικών αποκλίσεων από τον κανόνα δικαίου και αρκείται στην επίκλησή τους ως μέσων ευκαιριακής και επιλεκτικής απόκλισης από τον κανόνα δικαίου. Έτσι, είναι δυνατό ένα κράτος να επικαλεσθεί την έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης σε μία περίπτωση μαζικής παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά όχι σε άλλη. Δεν εξηγείται εάν γνώμονας της επιλεκτικότητας είναι καθαρά το κρατικό συμφέρον ή όχι. Προφανώς, η συγκεκριμένη άποψη διαμορφώνεται για να καταστεί άνευ σημασίας κάθε προσπάθεια να ερευνηθεί και ερμηνευθεί τέτοιου είδους επιλεκτικότητα. Όπως γράφει ένας επιφανής εκφραστής αυτής της άποψης, σημασία δεν έχει εάν η ανθρωπιστική επέμβαση πραγματοποιείται επιλεκτικά, σημασία έχει ότι σώζονται ζωές όταν πραγματοποιείται⁴⁶. Επομένως, η συνέπεια της πρακτικής ως προϋπόθεσης για τη δημιουργία εθίμου καθίσταται επίσης άνευ σημασίας. Η εν λόγω άποψη φιλοδοξεί να εισάγει την δυνατότητα παραβίασης του δικαίου, όχι ως ειδική και αυστηρά οριοθετούμενη εξαίρεση, αλλά ως γενική επιλογή εφόσον κρίνεται θεμιτή. Όπως όμως έγραψε ο Hersch Lauterpacht αφαιρεί κάθε περιεχόμενο από την έννοια του κράτους δικαίου και είναι απαράδεκτη η θέση ότι το ίδιο το δίκαιο προβλέπει τους όρους της παραβίασης του και ότι αυτοί οι όροι μπορούν να αντιταχθούν σε οποιοδήποτε μέλος του κοινωνικού συνόλου που επιλέγει να συμμορφώνεται με το δίκαιο⁴⁷.

Συμπέρασμα

Η στρατιωτική επιχείρηση των Η.Π.Α. και της Βρετανίας κατά του Ιράκ αποτελεί τη σοβαρότερη ίσως περίπτωση παράνομης μονομερούς χρήσης βίας κατά την μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χρονική περίοδο, διότι πλήττει ευθέως το μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας του Ο.Η.Ε. ο οποίος συνεστήθη μετά το τέλος του Πολέμου για να αντιμετωπίζονται οι περιπτώσεις απειλής ή διατάραξης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η επιχείρηση *Ιρακινή Ελευθερία* δεν συνιστά τίποτε λιγότερο από μία προσπάθεια εισαγωγής της μονομερούς στρατιωτικής κυρωτικής δράσης για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η στάση των εμπλεκόμενων κρατών και η σημαντική αντίθεση των υπολοίπων κρατών της

45. Βλ. *Th. Franck*, *Recourse to Force. State Action against Threats and Armed Attacks*, Cambridge 2002, Chapter 10, σελ. 174 επ.

46. *Id.* 187-188.

47. *H. Lauterpacht*, *The Function of Law in the International Community*, 1933, σελ. 372-373.

διεθνούς κοινότητας είχαν ως συνέπεια όχι μόνον να διατηρηθεί η ισχύς του κανόνα της απαγόρευσης χρήσης βίας αλλά να αποτραπεί η επικαλούμενη ως εξαίρεσή του μονομερής στρατιωτική δράση σε εκτέλεση «σιωπηρής» εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας να γίνει μέρος του εθιμικού δικαίου. Η δράση των Η.Π.Α. αποτελεί παράδειγμα περίπτωσης όπου το διεθνές δίκαιο δεν είχε ρόλο ως παράγοντας επιρροής στην άσκηση κρατικής πολιτικής, όπως στις περιπτώσεις της Ιταλικής επίθεσης κατά της Αβησσυνίας το 1935 και της έκρηξης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1939. Ωστόσο, ακόμη και οι πιο σοβαρές παραβιάσεις του δικαίου γενικά (εσωτερικού ή διεθνούς) δεν συνεπάγονται την κατάλυση ή την αναποτελεσματικότητά του⁴⁸. Το διεθνές δίκαιο κατόρθωσε να αντιμετωπίσει πάντα τέτοιου είδους κρίσεις στην αξιοπιστία ή αποτελεσματικότητά του και να εξέλθει ισχυρότερο και ποιοτικά βελτιωμένο από αυτές. Το ίδιο θα συμβεί και στην περίπτωση του Ιράκ, ειδικά μετά την διαπίστωση ότι όπλα μαζικής καταστροφής μάλλον δεν υπήρχαν και η στρατιωτική επιχείρηση είναι αμφίβολο ότι συνέβαλε είτε στην διατήρηση της διεθνούς ειρήνης είτε στην ευημερία του Ιράκ.

48. Βλ. *I. Brownlie, The Rule of Law in International Affairs*, 1998, σελ. 13-15.